

ГОДИНА II.

ПОЗОРИШТЕ.

БРОЈ 58.

УРЕЂУЈЕ А. ХАЌИЋ.

ИЗЛАЗИ ЧЕТИРИ ПУТА НА НЕДЕЉУ НА ПО ТАБАКА. — СТОЈИ ЗА НОВИ САД 40, А НА СТРАНУ 60 НОВ. МЕСЕЧНО. — ЗА ОГЛАСЕ НАПЛАЋУЈЕ СЕ ОД ЈЕДНЕ ВРСТЕ 3 НОВ. И 30 ЗА ЖИГ СВАКИ ПУТ.

ГРАЂА ЗА ИСТОРИЈУ СРПСКОГ ПОЗОРИШТА.

(Наставак.)

Из оставине покојнога кнеза одобри законодавна власт према обећању његовом још 7.000 дуката.

Зграда народнога позоришта у Београду, по плану архитекта А. Бугарскога, поче се зидати августа 1868. Кнез Милан удари јој темељ, а митрополит Михаило освети је.

Исте године народна је скупштина одобрила а намесништво кнежевскога достојанства потврдило закон о уређењу народнога позоришта у Београду, и дата је позоришту припомоћ од 6.000 талира годишње.

Као што је Наполеон I. декрет за Théâtre Français у Паризу потписао према пожару Москве, тако намесници потписаше закон о народном позоришту у Београду усред највеће невоље земаљске.

Ново позориште отворено би већ при крају новембра 1869. свечаном преставом, а пре тога приказивало се у дворани код „енглеске краљице.“

Уз кнеза Михаила беше велики меценат позоришту, саветник, а доцније намесник Јован Гавриловић, који је позоришту и најбољим глумцима позајмио, а после и поклањао знатне суме дуката.

Радња великога позоришнога одбора штампана је 1869. и 1870. у званичним новинама и за се у књижици.

Овде је место да бацимо летимичан поглед на постанак новосадске, загребачке и београдске позоришне дружине, на њихов склоп и радњу, на њихов међусобни утицај и добре и зле последице тога утицаја, да бисмо тако могли наћи поуздан кажицут и за садашње прилике.

Постанак загребачкој дружини ваља тражити у г. 1859. Те је године давало представе

у Загребу неко немачко друштво. Пораз Аустријанаца у Италији пробуди свуда народни дух и народне тежње. Управљач немачки буде принуђен са својим друштвом давати хрватске представе. Тако постане прва хрватска дружина, коју прими под закриле најпре одбор, а доцније и земаљски сабор, који јој одреди и субвенцију. Из тога су кола оба Фрајденрајха, Мандровић, Миховилов, Андријевић, Аделсхајмова, Норвегова, Вајзова, Перисова и други. Добитак је био тај, што је тиме хрватско позориште стекло одмах у први мах извечбаних глумаца: а штета је била у томе, што ова дружина није ни по духу, ни по језику била чисто народна. По духу била је немачка; по језику била је нека етнографска смеша од Хрвата, Срба и мање више похрваћених Немаца. Отуда је, да тамо никад ни у чему не могаше продрети народан правац, никакав виши полет; отуда је, да се тамо и дан данашњи претежно и скоро искључно на позорници немачки издају наредбе и да чланови једно с другим немачки говоре и дописују. Што је немштину давало отпора, то је био по који народни талас из Н. Сада и из Београда и нешто контрола народне журналистике. Артистична управа била је до године 1864. са свим у рукама глумачким, а тек од тога времена почиње одбор и интендантура на њу више утицати. Снага је хрватског позоришта у његовој субвенцији.

Са свим нам други облик представља народно позориште у Новоме Саду. Оно је постало г. 1861. независно од загребачког, из самих народних елемената. То беху глумци почетници из дружине некога Кнежевића, који беху напустили свога управљача, и које беше изнај-

пре примила новосадска читаоница, а доцније сав народ у своју заштиту. Било је онда и у Н. Саду говора, да би ваљало из Загреба дозвати каквог вештог глумца, и њему предати артистичну управу над овим почетницима. На срећу преотме мах противно начело, да завод и глумци треба пре свега да одрже значај народни, а с уметношћу нека се корача напред, ма и спорије, али тим сигурније. Тако се под управом и непосредним сложним утицајем народних књижевника почело развијати наше позориште у Н. Саду у правцу чисто народном и идеалном, напредујући сваке године и у позоришној уметности и у своме утицају на народ. У глумаца беше родољубља, одушевљења, јер се то код њих и тражило и неговало највећма. За дванаест година бавило се то друштво свега готово четири године у Н. Саду, а осам година ван Новог Сада, и обишло је за то време више пута ова наша места: Вуковар, Осек, Карловце, В. Бечкерек, Суботицу, Панчево, Земун, Београд, Вршац, Темишвар, Чаково, В. Кикинду, Сенту, Сомбор, Митровицу, Винковце, Брод, Нову Градишку, Пожегу, Велу Цркву, Арад, Липово, Нови Бечеј, Стари Бечеј, Сентомаш, Вају, Модош, Руму, а представљало је о Видову дне на слави код манастира Раванице и у војничком околу под Иригом. Из овога су кола изашле готово све боље снаге нашег и београдског позоришта, и то до г. 1868. ови: Д. Ружић, Д. Ружићка, М. Коларовић, Љ. Коларовићка, А. Максимовић, С. Максимовићка, Н. Рашић, М. Рашићка, Л. Телечки, М. Гргурова, Ћ. Пелеш, Н. Зорић, А. Савић, П. Маринковић, Ј. Маринковићка, К. Хаџић, М. Бошњаковић и други; а од 1868 г. ови: Ј. Поповићева, К. Савићева, Сава Рајковић (Анђелић), М. Суботић, В. Марковић, Л. Лугумерски и жена му, В. Поповић, Л. Хаџићева, Л. Маринковићева, А. Лукић, Б. Стефановић, Манојло Србендић, М. Станчић, Ћ. Соколовић, Љ. Петровић, А. Пешић, Ј. Вожовић, Љубица Зорићева, В. Хаџићева и многи други. Глумци су се вецбали у свирању, певању, црквеном појању, предавани су им језици, и упућивани су, да и сами за се читају и раде.

Године 1862. дође у Београд у лето загребачко, а у зиму новосадско друштво. Том приликом почело се и у Београду у почетку 1863. радити о позоришту. Састави се глумачка дружина, у коју дођоше и из Загреба и из Новог

Сада по неколико чланова. Ако и није био велики број чланова, који су прешли у Београд, ипак је потрес за оба друга позоришта био толики, да их је заљуљао из основа. Наиме у Загребу одбор одмах по одласку својих чланова у Београд преда сву артистичну и административну управу у руке доондашњем редитељу Фрајденрајху. Овај доведе позориште за годину дана до пронасти. Позориште се затвори, чланови се разиђу, и тек по што је одбор 1864. на ново узео управу у своје руке, и по што је артистична управа дошла под контролу књижевних људи, упутило се загребачко позориште опет напред, и од то доба радња му није више била прекидана, и ако ова радња беше увек слаба према новчаним средствима, којима се тамо могаше располагати.

У Новоме Саду уздрмао је одлазак неколицине чланова из друштва и репертоар и дисциплину младе позоришне дружине, и кад се томе злу хтело помоћи строгим правилима, букнула је побуна, налик на ону у Београду у години 1871. Та побуна свршила се тиме, да је отиуштено још седам чланова. Тако је и новосадски позоришни одбор принуђен био целу управу предати у руке једном човеку, али је није предао редитељу као загребачани, него једноме одборном члану, као управитељу. На овај начин опоравило се наше народно позориште управо за толико времена, за колико је загребачки редитељ њихово упропастио.

Сад да погледамо на београдско позориште у првом његовом времену, од 1863. до 1865.

Први одбор као да је желео непосредно управљати новом глумачком дружином, јер га у почетку видимо подељена у три одсега: књижевни, уметнички и економни. То је било налик на уређење новосадског позоришног одбора, само с једном разликом, што је код новосадског одсек књижевни и уметнички спојен био, што је свакако боље и практичније, по што су код позоришта оба ова момента, и књижевни и уметнички, тако тесно везана, да се ни по што не дају цепати и делити; јер и књижевник треба да је исто тако посвећен у суштину позоришне уметности, као што и глумац треба да је посвећен у књижевност, ако жели бити и један и други позоришту од користи. Ако то стоји, онда се ни у начелу не може одобрити, да се у позоришној управи цела књижевни моменат од уметничког и да се оба та момента изједначе; него

их ваља свагда или спојити, или где то не иде, онде ваља глумачки, уметнички, моменат подчинити књижевном. Тако се радило свуда, где се год ишло на то, да позориште добије виши полет и идеалнији правац. Тако видимо где код Немаца стоји Гете и Шилер на челу вајмарског позоришта, Имерман у Диселдорфу, Шрајфолл (Вест) и доцније Лаубе код бечког дворског позоришта. Код Мађара видимо као прве управљаче њиховог народног позоришта списатеље и песнике Верешмартију и Бајзу, доцније Сиглигетија као артистичног управљача кроз дуги низ година. Време управе свију ових људи беше за поменута позоришта време напретка, полета, одушевљења, а ниједан од њих не беше глумац, само једини Сиглигетија, али и он одвише лош глумац, који је веома кратко време глумовао, а од год. 1844. амо и не представља више.

Ово је разлагање нужно било да би се увидела погрешка, у коју је београдски одбор пао, кад је у почетку књижевну управу одвојио од уметничке, а мало за тим, за време путовања дружине, целу позорницу предао глумцу Адаму Мандровићу. Колико је год овај глумац, и као човек и као уметник, био сваког поштовања вредан, ипак је овај терет превазилазио његове снаге. Његова је брига била, да са својом маленом дружином даје што боље и што округлије представе, и у том погледу је чинио, колико се само могло захтевати. А какав ће дух да влада у дружини; какав ће положај да заузме позорница према књижевности и према другим просветним заводима; хоће ли пустити дубљег ко-

рака у народ; колико ће глумци напредовати у општој образованости и у личном уважењу код публике; хоће ли водити бригу за нов нараштај глумачки из добрих почетника: о томе свему није имао кад да се стара, а није био ни у стању, да се о томе стара.

Година 1865. затекла је загребачко и новосадско позориште опорављено од преклањске кризе, а београдска глумачка дружина спремала се, да се разиђе, да би се новац, који се трошио, могао прибирати у фонд за подизање позоришне зграде. Новосадско је позориште посредовало код београдског позоришног одбора, да се дружина не распушта, него да се ма како одржи на окупу као целина. Управа новосадског позоришта доказивала је, да у случају распушта позоришне дружине сви београдски чланови не ће се моћи примити у новосадску дружину, и да ће за случај новог отворања београдског позоришта опет наступити још већа криза од оне у години 1863., ако се опет бољи чланови устраже у Новоме Саду и Загребу, у место да се мало по мало у самом Београду справљају добри глумци; ово посредовање прође на лихо, јер је ондашња влада већ била одлучила, да се распусти позоришна дружина београдска, а одбор је имао да ту одлуку просто изврши.

Тако се сврши прво време београдског позоришта. Од дружине Мандровић и Перисова оду у Загреб, Савић у Нови Сад; остали се разиђу, а неки склопе малу дружину, која је под управом Стенића по мањим местима животарила.

(Наставиће се.)

С Д И Ш Т И Њ И Ш.

С И Т Н И Ц Е.

* (Мудар судач у шкрипцу.) Неки судач у некој ва-роши увек је гледао да измири странке, које су пред њега излазиле да се тужа кају и то увек по вољи и тужиоцу и туженоме. С тога се славио као мудрац и поштењак. Једном дође нека жена с тужбом, да јој је некакав дечак из судства украо штене. Дечак је то тајао и тврдио, да је то штене, што та жена хоће да је њезино, оштенила његова куја. Судач нареди, да се пред суд доведу обе кује, једну метне на један, а другу на други крај суднице, узе штене, донесе га у сред собе и пусти га, да види камо ће. Штене отрча дечаковој куји, а судач понесито рече: Природа је судила! Неколико недеља после тога

случаја ето му опет на врат „насје парнице.“ Два ловца дођоше на суд, па сваки од њих хоће, да је његов препеличар, који вреди брат брату да га да 100 ф. Ствар је мало потешка, али се наш судач сети, како је мудро решио парницу између оне жене и дечака, те се обрадује доброј прилици, како ће опет показати своју солонску мудрост. Учини од прилике као и пре, постави ловце свакога на крај суднице, даде препеличара на узици служи у шаке на сред суднице, и заповеди му, да пса пусти чим почну оба ловца звиждати. Ловци и слуга урадише по заповести, а препеличар — препеличар побеже без трага из суднице!

Издаје управа српског народног позоришта.

СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ.

11. ПРЕДСТАВА.

ВАН ПРЕТПЛАТЕ.

У НОВОМЕ САДУ У ЧЕТВРТАК 27. ДЕЦЕМБРА 1873.

САЋУРИЦА И ШУБАРА.

Изворна шаљива игра у 4 чина, с песмама, из живота покојне иришке слепачке академије, од Илије
Окружића Сремца.

(ОВО ЈЕ ДЕЛО НАГРАДИО ДРАМАТИЧКИ ОДБОР У ЗАГРЕБУ СА 200 ФОР. А. ВРЕД.)

О С О Б Е:

Пантелија слепец, управитељ академије слепачке	Ружић.
Арсеније, { слепци	Соколовић.
Гавра, {	Пешић.
Милош Ћурић, сељак иришки	Петровић.
Милка, сестра му	Л. Хаџићева.
Милева, драга му	Л. Маринковићева.
Стеван Гулић, солга иришки	Зорић.
Ристо, пандур	Лукић.
Митар, катана ескадрона хусарског у Иригу	Недељковић.
Пинтер Михаљ, стражменштар хусарски	Марковић.
Јефта Пурић, брица иришки	Добриновић.
Келнер	Божовић.
Прва { баба	Ј. Маринковићка.
Друга {	М. Недељковићка.
Штуцер	*
Фрајла	Ј. Поповићева.
Прва { иришкиња	*
Друга {	Б. Хаџићева.

Збива се у Иригу.

Ко од наших претплатника жели своја места за ову представу задржати, нека се изволи тога ради пријавити у позоришној писарници најдуже до 11. сахата пре подне.

У недељу 30. децембра први пут: „**ДОН КАРЛОС.**“ Драма у 5. чинова, од Ф. Шилера, превео Ћ., за српску позорницу удесио А. Хаџић.

Улазнице се продају у писарници позоришној (стану матичином) од 9—12 пре подне и од 3—5 сахата после подне, а после на каси.

ВОЛУЈУ: М. СУБОТИЋ, Н. РАШИЋ, Љ. ЗОРИЋЕВА, А. САЈЕВИЋ.

ПОЧЕТАК У 7 А СВРШЕТАК У 10 САХАТА.